

Elbrus Rüstəmov, İlham Kazımov, Mətanət Mustafayeva, Gülər Zeynallı

*Akademik M.A.Topçubaşov adına Elmi Cərrahiyyə Mərkəzi, Bakı
ecmerkez@gmail.com*

Yer kürəsində qlobal istiləşmə və iqlim dəyişiklikləri insan sağlamlığına ciddi təhlükə yaradır. İqlim dəyişikliklərinin insan sağlamlığına təsirindən danışanda ilk növbədə ürək-damar və tənəffüs sistemləri yada düşür. Klimatik dəyişiklər mədə-bağırsaq sisteminə fərqli yollarla təsir edə bilər. Məsələn, yağıntılardan və sellərin sayı artdıqca mədə-bağırsaq sisteminin infeksiyaları və hepatitlərin rastgəlmə tezliyinin artması, bağırsaq mikroflorasının dəyişməsi, eləcə də, güclü stres zamanı bağırsaqların funksional xəstəliklərinin yaranması bu təsir yollarına aiddir. Eyni zamanda mədə-bağırsaq sistemi xəstəliklərinin çirklənmiş hava ilə əlaqəsi qəliz problem hesab olunur. Bununla bağlı çox az araşdırmalar aparılıb.

İqlim dəyişikliyi ilə psixi sağlamlıq arasında bir başa əlaqə var. Meşə yanğınları, sellər, güclü qasırğalar zamanı yaşanan kəskin stres həyatda qalma, qida və təmiz su axtarışı ilə xronikləşir. Bu isə Dünyada mədə-bağırsaq sisteminin ən geniş yayılmış pozğunluğu sayılan funksional xəstəliklərə gətirib çıxarır. Ətraf mühitin çirklənməsinin bağırsaq mikroflorasına təsirini araşdırmaq çox vacibdir. Sənayenin inkişafı ilə atmosfərə atılmış CO₂ miqdarı kəskin artmışdır ki, bu da torpağın tərkibinin dəyişməsinə gətirib çıxarır. Belə dəyişiklərin nəticəsində qidanın keyfiyyətinin aşağı düşməsi disbakteriozla nəticələnir. Kəskin disbakterioz özünü qarında yüngül ağrı və diareya ilə təzahür edə bilər, xroniki disbakterioz isə mədə-bağırsaq sisteminin infeksiya xəstəliklərinin, seliakianın və müxtəlif autoimmun sistem xəstəliklərinin artması riskini yüksəldir.

Yüksək hava temperaturu və sellər vəba kimi su ilə yoluxma mexanizminə malik bağırsaq infeksiyalarının artmasına gətirib çıxarır. Yaşayış məntəqələrinin kanalizasiya-drenaj sistemlərinin yağıntılardan zərər görməsi nəticəsində içməli suların çirklənməsi və bağırsaq infeksiyalarının kəskin artması müşahidə oluna bilər. Uşaq ölümlərinin aparıcı səbəblərindən biri də diareyalı bağırsaq infeksiyalarıdır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının dəyərləndirməsinə görə 2050-ci ilə kimi 15 yaşına çatmamış 33000 uşaq iqlim dəyişikliyi nəticəsində yayılmış bağırsaq infeksiyalarına görə həyatını itirə bilər. Çirklənmiş sular və yüksək temperatur mühitində həşəratların artması ilə transmissiv yolla ötürülən infeksiyaların artması gözləniləndir. Bu mühitdə salmonellalar, kampilobakteriyalar və insan sağlamlığı üçün, xüsusən mədə-bağırsaq traktı üçün təhlükəli sayılan sianobakteriya yosununun artması mümkündür.

İqlim dəyişiklikləri qaraciyərdə həm qida keyfiyyətinin aşağı düşməsi və ətraf mühitin çirklənməsi ilə əlaqədar ikincili metabolik xəstəliklərin artma riskini, həm də A və E hepatitləri, şizostomoz kimi digər infeksiya qaraciyər xəstəliklərinin yoluxma riskini yüksəldir. Bundan əlavə aflotoksin kimi zəhərlərin təsiri ətraf mühitin çirklənməsi ilə əlaqədar ola bilər.

İqlim dəyişikliyi ilə əlaqədar təbii fəlakətlər nəticəsində keçirilən stres bağırsaq divarına qanaxımını və immun sistemi dəyişdiyindən, bağırsaqların kənar qıcıqlandırıcılara həssas olması müşahidə olunur. Belə halda mikrobiotun dəyişməsi qıcıqlanan bağırsaq sindromunun yaranmasına gətirib çıxara bilər.

Bəzi araşdırmalara əsasən havanın çirklənməsi erkən Kron xəstəliyinin və ulserativ kolitin yaranmasına səbəb ola bilər. Lakin bu araşdırmalar hələlik öz təsdiqini tapmamışdır.

Beləliklə ətraf mühitin qorunmasının insan sağlamlığı və gələcək nəsillər üçün vacib olduğunu görürük. Belə ki, çirklənmiş ətraf mühit şəraitində doğulan uşaqlar daha çox gen mutasiyasına uğrayır və nəticədə daha çox xəstəliklərə məruz qalırlar. Atmosferdə həddən artıq zərərli maddələr tullantısı olduqda erkən doğuşlar, yenidoğulmuşların çəkisinin az olması, bəzən isə ölü doğulmuşlar müşahidə edilir. Əgər hamilə qadın, xüsusən hamiləliyin 2-ci ayında, ozon və ya oksigen monooksidlə nəfəs alarsa onun körpəsində ürək patologiyaları, dovşan dodaqlılığı, qurd ağızlılıq kimi qüsurların yaranması riski 3 dəfə artır.

İnsan gələcəyi təmiz hava, su, meşə massivlərinin olmasından asılıdır. Yalnız təbiəti qorumaqla sağlam və xoşbəxt gələcək əldə etmək olar.